

**La riuada del Túria de 1897.
Un motiu poètic per als renaixencistes valencians**

**The Turia flood of 1897.
Literary reason for the Valencian poets of the Renaixença**

HÈCTOR SANCHIS MOLLÀ
hecsanmo@gmail.com

Universitat de València

Resum: Al s. XIX, en català, gràcies a les possibilitats que permeté la Renaixença, es componen un conjunt de poemes al voltant dels estralls produïts per diferents fenòmens naturals. L'objectiu del present treball és realitzar una aproximació a vuit composicions conreades per diferents lletraferits valencians, les quals discorren al voltant del succés que commocionà la ciutat de València el 10 de novembre de 1897, el desbordament del riu Túria.

Paraules clau: Renaixença, poesia, València, riuada Túria

Abstract: In the 19th century and, in Catalan, thanks to the possibilities offered by the Renaixença, a set of poems are composed around the devastation caused by different natural phenomena. The aim of this work is to make an approach to eight compositions cultivated by different Valencian lyricists, which revolve around the event that shocked the city of Valencia on Tenth of November of one thousand eight hundred ninety-seven, the overflowing of the Turia river.

Keywords: Renaixença; poetry; València; Túria flood.

DATA PRESENTACIÓ: 07/09/2022 ACCEPTACIÓ: 24/09/2022 · PUBLICACIÓ: 29/12/2022

SCRIPTA, *Revista internacional de literatura i cultura medieval i moderna*, núm. 20 / desembre 2022 / pp. 65-85
ISSN: 2340-4841 · doi:/ SCRIPTA.20.25850

1. Introducció

La singularitat i l'eventualitat, així com les funestes conseqüències que se'n deriven dels diferents fenòmens naturals, condicionen que, una vegada hagen ocorregut, esdevinguen arguments de creació literària. De fet, aquest tret és el que ens permet incloure les produccions que es basteixen arran d'aquests fenòmens dins de l'anomenada *literatura de circumstàncies*. Al treball intitulat «La riada del Turia de 1731. Una aproximació a la literatura de la catàstrofe», Faus Prieto (2015: 129- 143) dona notícia de sis opuscles que se centren en l'incident que dona nom a l'article, els quals són *Verdadero Resumen*,¹ *Verdadera Relación*² i *Segunda Relación*,³ «tres relaciones en forma de romance» datades de 1731, la *Puntual Relación*⁴ (1731) d'Antonio Bordázar, en prosa, i dos dietaris personals manuscrits, la *Historia*⁵ de Tomás Güell (1731) i la *Recopilación*⁶ de Juan Pahoner (1751).

Al s. XIX i, en català, gràcies a les possibilitats que permeté la Renaixença, es componen un conjunt de poemes al voltant dels estralls produïts per sismes i riudes. A tall d'exemple, podem citar, d'una banda, «Els terratrèmols d'Andalusia» de Vicent Wenceslau Querol, publicada per primera vegada a l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1886, que se centra, segons Rafael Roca (2011a: 424), «en els devastadors efectes que hi havien ocasionat els moviments sísmics» a les províncies de Màlaga i Granada en desembre de 1884. D'una altra, el poema «De València» (1885) de Teodor Llorente que, a més dels terratrèmols d'Andalusia, «hi fa referència a les inundacions que provocà el riu Xúquer en novembre de 1884, i que assolaren diversos pobles de la comarca de la Ribera» (Roca 2013: 369).

L'objectiu del present treball és realitzar una aproximació a vuit composicions redactades per distints lletraferits valencians, les quals discorren al voltant del succés que commocionà la ciutat de València el 10 de novembre de 1897, el desbordament del riu Túria. El conjunt poètic està integrat per «A la noble Barcelona» de Francesc Badenes i Dalmau, «Fe, esperanza y caritat» de Joan Colom i Sales, «Als nostres germans de Catalunya» d'Antoni Palanca i Hueso, «Sonet» de Josep Maria Puig

1 Els títols citats són les formes abreujades que fa servir al seu estudi Faus Prieto (2015). La intitulació completa és *Verdadero Resumen y compendioso diseño de la memorable avenida de el Turia, principal rio de Valencia: reflujó de sus barrancos, y estragos de sus efectos; en el día 16 de Setiembre de este presente año 1731. Romance heroico*.

2 *Verdadera Relación alegórica, en metáfora de Marte, en que se da cuenta de los estragos, sustos, y ruinas que executó el Río Turia en esta Ciudad de Valencia, y sus contornos en la avenida de el día 16 de Setiembre de este año de 1731*.

3 *Segunda Relación, y romance curioso del lamentable estrago, y fatal ruina que ha causado en Valencia, y su contribución la avenida del rio Turia el día 16 de Setiembre de 1731*.

4 *Puntual Relación de la Avenida de el Río Turia, que baña à esta Ciudad de Valencia, sucedida el día 16 de Setiembre de 1731*.

5 *Historia del priorato del P.M. Fr. Miguel Gosalbo, compuesta por Fr. Thomas Guell, Hijo y Bibliotecario de este Santo Convento de Predicadores de Valencia. Empieça Sabado à 16 de Octubre del Año 1728, y fenece en 13 de Noviembre de 1731*.

6 *Recopilacion de Especies sueltas perdidas. Pertencientes a esta Santa Igl. Metropolitana y a sus Prehimmencias, en donde se hallarán Ordinaciones, Deliberaciones, Privilegios, Bullas, Providencias, Estatutos y diferentes Exemplares del caso*.

i Torralva, «Lo que ha passat» de Ramon Andrés Cabrelles, «A la Colla de l'Arròs» de Leopold Trénor, «Dues besones» de Josep Bodria i Roig i «Penyora d'agraïment» de Joan Espiau Bellveser. Totes aquestes composicions foren recitades a l'espectacle celebrat el 6 de desembre de 1897 al teatre Principal de Barcelona en bé dels damnificats per la riuada i publicades, a l'endemà mateix, en el *El noticiero universal*, al número corresponent al 7 de desembre. Completeu l'estudi amb una transcripció de les composicions.

2. Actes solidaris en benefici dels damnificats

Les campanyes de solidaritat a favor dels damnificats per la riuada s'enllestiren pràcticament a l'endemà mateix del succés, tal com llegim a l'*Almanaque de Las Provincias para el año 1898* (1897: 281): «desde el primer día menudearon donativos y ofrecimientos.» Des del punt de vista cultural, caldria fer esment de l'espectacle organitzat per l'entitat la Colla de l'Arròs,⁷ la idiosincràsia de la qual es palesa a la següent estrofa de la composició «A la Societat Balaguer», peça que Frederic Soler dedica al col·lectiu (Soler 1893: 172):

Aixís si arròs heu menjat,
l'haveu menjat de las sobras
del que haveu donat al pobres
ab la vostra caritat.

L'acte se celebrà la nit del 6 de desembre de 1897 al teatre Principal de Barcelona, el qual «se hallaba concurridísimo por un distinguido público» (*Las Provincias* 10/XII/1897). S'interpretaren les peces teatrals *Bon jan qui paga* (1890) d'Ernest Soler i de les Cases –comèdia representada per primera vegada el 5 d'octubre de 1889 al teatre Romea (Elías de Molins 1895: 619)– i *Una senyora sola* (1882) de Joan Molas i Casas –representada per primera vegada el 24 d'octubre de 1882 al teatre Romea (Elías de Molins 1895: 196). Als intermedis de les comèdies, «cantaron las señoritas Bordalba, Conde y Piontelli, una romanza de Tosti y una canción francesa la primera, el aria de *Mignon* y unos couplets la segunda, y otra romanza de Tosti la última, valiéndoles aplausos y *bouquets*». Al darrer interludi, però, «la aplaudida actriz señora March y Don Juan Colom» recitaren les poesies «muy inspiradas de nuestros paisanos» que conformen els corpus poètic que, tot seguit, analitzem.

3. Estudi de les poesies

Tant a partir de la informació que aporta l'entradeta que precedeix els poemes: «poesías léidas en la noche del 6 de diciembre del año 1897 durante la función celebrada en el Teatro Principal de

⁷ Club gastronòmic i associació de caràcter filantròpic fundat l'any 1856. Més tard, va afegir al seu nom el de Societat Balaguer. En formaven part persones benestants i influents. De fet, un dels seus presidents fou Josep Griera i Dolcet, alcalde de Barcelona entre 1898 i 1899. Per a saber-ne més, consulteu Saumell i Olivella (2020: 86).

Barcelona a beneficio de los damnificados por las últimas inundaciones de Valencia» (*El noticiero universal* 7-XII-1897), com per la datació que presenten cinc de les vuit composicions, «Lo que ha passat», corresponent al 3 de desembre de 1897; «A la noble Barcelona», al 4 de desembre; «Sonet» i «Penyora d'agraïment», ambdues al 5 de desembre; i «A la Colla de l'Arròs», en desembre sense especificitat del dia, s'evidencia que les composicions es bastiren expressament per a llur recitació durant la celebració de l'acte organitzat per la Colla de l'Arròs.

Això, no obstant, aquesta finalitat no impedí que les poesies veieren la llum en suport escrit. A més de la publicació referida en el *El noticiero universal*, les composicions de Josep Bodria i Leopold Trénor, «Dues besones» i «A la Colla de l'Arròs», respectivament, es reproduïren al número corresponent al 10 de desembre de *Las Provincias*, juntament amb la crònica que donava notícia de l'espectacle. Encara s'efectuaria una darrera publicació a la premsa, en aquesta ocasió d'«A la noble Barcelona» de Badenes i Dalmau, «Als nostres germans de Catalunya» de Palanca i Hueso, «Sonet» de Puig i Torralva, «Lo que ha passat» d'Andrés Cabrelles i «Dues besones» de Josep Bodria i Roig, al número corresponent al 15 de desembre de *L'Atlàntida*.

D'entre els lletraferits⁸ que compilaren la seua obra amb posterioritat, solament Josep Bodria i Leopold Trénor decidiren incloure les corresponents composicions. El primer incorpora «Dues besones» al seu segon recull, *Fulles seques: aplech de versos valencians* (1900); mentre que amb «A la Colla de l'Arròs», Trénor tanca el seu darrer poemari, *Flors de paper* (1898). Ambdós poetes referen llurs composicions, perquè la composició final de Bodria presenta quaranta-vuit versos enfront dels quaranta-sis de l'original, mentre que la versió final d'«A la Colla de l'Arròs» compta amb quaranta-vuit versos, quatre més que la primera versió.

Les lloances que es desprenen a conseqüència de l'agraïment expressat pels lletraferits valencians aproximen «A la noble Barcelona» i «Dues besones» a l'oda, si bé el metre utilitzat en descarta l'opció. Les reminiscències d'ambdues composicions amb «Oda a Barcelona» (1883) de Jacint Verdaguer s'evidencien a la dignitat que exerceix la ciutat comtal sobre el mar; per a Verdaguer «la mar dorm a tes plantes besant-les com vassalla», mentre que Badenes i Dalmau s'adreça a Barcelona com a «ja no sols eres comptesa/ de la estensa mar senyora»; i a la capacitat d'enginy, la qual esdevé per a Verdaguer «aqueixa estrella que t'guia», aptitud que tindrà ben present Badenes i Dalmau per a considerar la ciutat com a «empori de la sabiesa/ que ns allumena constant». Una darrera reminiscència amb l'oda verdagueriana és la incorporació de la industrialització com a motiu de dignificació (Codina i Valls 2006: 40-41). Badenes i Dalmau elogia Barcelona mitjançant el sintagma «col lós industrial». Bodria s'influencia a partir de l'aspecte del celatge que Verdaguer descriu. Mentre que a «Oda a Barcelona», les «boyrades de fum signan lo cel»; a la peça de Bodria, «Lo fum y les boyres/ li fan diadema.»

8A banda de Bodria i Trénor, els poetes restants que compilen la seua producció poètica són Francesc Badenes i Dalmau a *Flors del Xúquer* (1897), Josep Maria Puig i Torralva a *Lliris y carts* (1899) i Ramon Andrés Cabrelles a *Versos vells* (1935).

La germanor amb Catalunya també és una de les proclames presents a les composicions. A pesar que els llaços culturals i lingüístics es manifesten, per una banda, «A la noble Barcelona»: «Y poetisa inspirada/ [...] del noble tronch llemosí» –reminiscència amb «gloriós tronch llemosí» de Llorente a «València y Barcelona»–, i, d’una altra, a «Dues besones», «Dels Ferrers y Llúries/ coneix bé la llengua;/ la mateixa dida/ nodrí sa infanteca»; l’agermanament que hi predomina s’engega arran de la gratitud que els lletraferits valencians trameten a la ciutat comtal. Així, l’actuació de Barcelona representa per a Trénor «un llas d’amor qu als nostres pobles/ lluix en fort y perdurable abràs»; mentre que Puig i Torralva, amb força emotivitat, declara que «¡Bé guardará en son pit la terra nostra,/ l’agrahiment a la que amor li mostra!»

Tant la lloança a la ciutat de Barcelona (Rubió i Ors *et al* 1972) com els vincles de germanor amb Catalunya (Verger 1984) són dos dels temes literaris a què més versos s’han dedicat durant la Renaixença. Per tant, l’originalitat que, en un principi, presenten aquestes poesies és pràcticament nul·la. En canvi, sí que hi apreciem una certa particularitat que distancia aquestes composicions de les peces bastides sota les estrictes convencions jocfloralesques i que radica, si més no, en el seu caràcter testimonial. A tall d’exemple, a «Sonet» de Puig i Torralva, l’autor dona notícia de la irregular sequia que caracteritzà aquell any, la qual esdevindria la causant de la tempestat que provocaria el desbordament del riu, «plora los danys de forta pedregada,/ demprés de la sequia tan intensa.» La crònica dedicada al succés, intitulada «Formidable avenida del Turia», publicada a *Almanaque de Las Provincias para el año 1898* es fa ressò d’aquesta anomalia climatològica (1897: 273):

Fué muy persistente durante todo el año, hasta el punto de que las cosechas sufrieron gravísimos perjuicios, y hubo serios temores de que se alterase el orden público en algunos puntos por los riegos. Pasaron los meses del verano sin que un ligero chubasco mojase la tierra, y transcurrió todo el mes de septiembre y parte de octubre con la misma sequía. Las quejas y lamentos se recibían de todos los pueblos eran amarguísimos, y en algunas poblaciones, como en Sagunto, se llegó a carecer de agua hasta para los usos domésticos.

Però, sobretot, s’incideix en els danys i en les víctimes de la riuada. Colom i Sales descriu les pèrdues ocasionades de manera senzilla, sense retoricismes i amb un llenguatge farcit de castellanismes, però alhora, amb contundència, ja que l’home vell «curtit per el sol,/ per el treball y la edad», personatge que representa un camperol d’edat avançada, després del desbordament «es quedà sense terra,/ sense família ni hogar».

A «Lo que ha passat», Andrés Cabrelles enceta la composició descrivint una València jovial, «Tot era alegria en València,/ blau lo cel y alegre el sol», però, aquesta imatge exultant finalitza quan s’intueix la catàstrofe a partir del canvi de l’aspecte del celatge, «S’ompli el cel de boyres negres/ com si es posara de dol». El poeta fa servir la figura dels infants com a actants que sofreixen la desgràcia, els quals han quedat desemparats i òrfens: «sens bressol, sens pare». Uns infants que representen com, a pesar que «tornà a somriure’s lo sol/ y el cel blau de nostra terra», algunes de les conseqüències de la malaurança són irreversibles.

A diferència de la peça anterior, Trénor inicia la composició amb una imatge decadent tant de l'horta, «montó de fanch y canyes», com de la protagonista, una viuda que, juntament amb els seus fills, contempla les conseqüències de la devastació. El pessimisme envaeix els versos d'«A la Colla de l'Arròs» no solament amb l'aparença lúgubre de la barraca, sinó també quan incideix en la perdurabilitat i l'agreujament dels danys, ja que el dolor i la misèria de «lo jorn de hui», persistiran i, a més, esdevindran en «misèria y mort demà».

La peça d'Espiau Bellveser comença assenyalant directament el responsable d'aquella calamitat, el riu Túria. El mateix riu que sempre ha proporcionat un aspecte idíl·lic a la ciutat fins que, «un jorn», concretament el 10 de novembre de 1897, «com indomable fera» assolà València. El lletraferit dedica una estrofa ben aconseguida –tal volta, la de més qualitat de les vuit composicions per l'ús de la metàfora i l'epítet, a banda de la combinació d'alexandrins amb hexasíl·labs– a aquelles persones que perderen un ser estimat:

Mes la corrent dolenta qu'en sa carrera llarga
sembla la llavor trista de la misèria amarga,
qu'als ulls y als cors, a d'una, feen a doll plorar,
també llàgrimes porta
dels sers a qui s'emporta
un tros de la seva ànima perdut cap a la mar.

Si tenim en compte el valor simbòlic que adquireixen per als renaixencistes valencians els diferents espais que conformen la ruralia valenciana, alguns d'aquests versos requeririen d'una interpretació més aprofundida (Roca 2011b). A «A la Colla de l'Arròs», l'horta esdevé «niu venturós d'amor y honrat treball». Per aquest motiu, quan la barraca, símbol per excel·lència de l'horta (Roca 2011b: 218), s'enfonsa, «Afonat lo trespol de la barraca,/ penals y murs per terra derrocats», juntament amb la desaparició de la llar, també desapareix tot allò que representa, és a dir, l'amor amb la mort de «l'home estimat» i els béns pels quals han treballat: el bestiar, «jònechs ofegats», i la collita, «grillà la dacsà». Després de la riuada, la barraca presenta una aparença lúgubre i, fins i tot, de dol: «La creu de la barraca entre les runes/ plantada està com signe funeral». Al costat de la barraca, uns altres components de la naturalesa obtenen un significat complementari a la peça d'Andrés Cabrelles. L'arrasament de «des barraques, les masies,/ nius d'aucells y camps de flors» per la riuada suposà que «mils de valencians quedaren/ sense abrich, sense trespol». Però, per als infants, comportà una pèrdua encara major, açò és, la pèrdua d'una llar familiar: «els nins sens bresol, sens pare,/ cara a l'invern ... sense foch...»

A pesar del to luctuós i tràgic predominant al llarg de les composicions –llevat d'«A la noble Barcelona», la qual no fa cap referència als danys materials ni personals–, els versos de Trénor transmeten un cert optimisme arran la refeta una vegada superada la catàstrofe:

Ja no ploren els òrfens; ja la viuda,
sense oblidar a l'home que faltà,

veu alsar-se atra volta la barraca
y sembrar en lo camp desenrunat.

4. Conclusió

Enfront de versos com «Maria, la doncella més garrida/ que rumbeja per l'horta valenciana» de «Nuviage en l'horta» de Puig i Torralva, «Que per a dolsor y aroma/ tenim en l'horta la fruyta» de «LXXXVIII» de Trénor i «Y la barraca es blanqueja, // y se pinta l'alqueria» de «Costums de ma terra» de Josep Bodria i Roig; trobem uns altres que diuen «arrancats tots los fruyts de l'horta extensa» de «Sonet» de Puig i Torralva, «la pobra viuda sanglotant son dany» d'«A la Colla de l'Arròs» de Trénor i «y deixà a la pobra/ nafrada y dolenta» de «Dues besones» de Josep Bodria.

El grup dels primers versos contrasta amb els darrers, a pesar que procedeixen de la ploma dels mateixos autors. La visió de l'horta idíl·lica per on passeja l'estimada, la que mitjançant els seus fruits endolceix l'entorn i que està presidida per la barraca engalanada; s'oposa a la de la barraca destruïda, les collites de la qual han estat arrasades i les famílies descompostes amb la pèrdua de la figura paterna. Aquesta darrera constitueix una visió poc coneguda, fins i tot, podríem dir-ne desconeguda, dels elements que configuren la ruralia valenciana. Una imatge totalment contraposada a la descrita als poemes que s'inscriuen dins de l'anomenat paisatgisme sentimental (Fuster 1980: 54). L'entorn idíl·lic se substitueix per un decadent a fi de plasmar la realitat que es vivia a la València del moment i, sobretot, reflectir els efectes devastadors causats per la riuada.

Al cap i a la fi, aquestes característiques, el tractament d'un tema relacionat amb la realitat més immediata juntament amb l'adopció d'un cert decadentisme, són les que ens permeten distanciar les peces que configuren el corpus poètic estudiat de les composicions bastides sota les estrictes convencions jocfloralesques i, en conseqüència, inscriure-les dins d'aquella «altra escriptura» (Verger 1984: 18) amb pretensions de superació de la lírica establerta fins el moment.

5. Criteris i edició de les poesies

Seguim les normes d'edició de la prestigiosa col·lecció *Els Nostres Clàssics*, de l'editorial Barcino. D'aquesta manera, les nostres intervencions es limiten a regularitzar i actualitzar la puntuació, fer-ne separació dels mots, regularització de majúscules i minúscules, incorporar l'accentuació gràfica, dièresi i utilització de l'apòstrof i el guionet d'acord amb la normativa actual; fer ús del punt volat per indicar les elisions que avui no tenen representació gràfica i transcripció per *l/* de les *//* del document que tenen aquesta grafia en la normativa actual.

A la noble Barcelona

Remerciant-li⁹ l'almoyna feta a València per la riuada del 10 de novembre

Com les aus entre l'arbreda
li rendixen al nou dia
armoniosa melodia
de inimitable cançó,
vinch avuy, oh Barcelona,
sol d'hermosíssim brillatje,
a rendir-te l'homenatge
que mereix ta compassió!

Ja no sols eres comptesa
de la estensa mar senyora,
que a sos pagesos anyora
com la mare al tendre infant;
y col·lós per a la indústria
que 'ns amostresa destreça,
y empori de la sabiesa
que 'ns allumena¹⁰ constant;

y poetisa inspirada
que abrusa¹¹ flama divina,
y en la costa llevantina
del noble tronch llemosí,
aixeca ab veu de dolçura,
soltas a l'ayre ses trenes,
cants que envetjen les sirenes
de l'element cristalí.

Eres més gran y més rica
principesa catalana;

⁹Gal·licisme. Sinònim d'*agrair*

¹⁰Variant característica del valencià d'*il·luminar*.

¹¹Crema.

puig al vore a ta germana
plena d'angúnia y de dol,
amorosenca li envies,
reblit lo cor de tendreses,
per almoyna tes riqueses,
y tos besos y consol.

Deixa, puig, deixa que n l' hora,
y seguint a ma consciència,
vinga en nom de ma València
a besar ta noble mà,
y cridar a boca plena
que sone hon eres llegida:
«Bons germans: vostra és ma vida!
Vixca ¡ el poble català!»

Enjamay trenquem los llaços
de sentiments carinyosos
que junyisen¹² amorosos
al català y valentí;¹³
yo no sols vos donaria
bàlsem¹⁴ grat a vostres penes,
sinó la sang de mes venes
si m demanàreu a mi.

Francesch Badenes Dalmau
4 decembre 1897 – València

12 Sinònim d' *unir*.

13 Gentilici de *Valentia*.

14 Consol.

Fe, esperança y caritat

Un vell curtit per el sol,
per el treball y la edad,
en les ombres de la nit
después del dia fatal
en qu 'es quedà sense terra,
sense família ni hogar,¹⁵
alsant els ulls pac¹⁶ al sel
ple d'esperansa, observà
en mich d'un nimbo¹⁷ de llum
c 'a l'enpronte¹⁸ el desllumbrà,
dos hermoses criatures:
una, en mocaor al cap,
l'atra en rocha barretina;
esta, allargan-li les mans,
li dia: «seca eixes llàgrimes;
te porte dinés y pa,
y un bes de les chermanetes
que pa tu em baren donar.
Sabs qui soc?» «Sí. Barselona!
sinònim de caritat!»

Esta va ser la visió
o lo qu 'el pobre observà:
el qu 'estaba sense terra,
sense família ni hogar,
y que hui està benaint¹⁹
al gran poble català.

Juan Colom

15 Castellanisme de *Llar*.

16 Forma col·loquial per a dir *cap al*.

17 Castellanisme. Significa *aurèola*.

18 Que de sobte.

19 Beneint.

Als nostres germans de Catalunya

València l'arabesca,
la perla del mitj dia.
Aquella que ses plantes
li besa el mar llatí:
que porta en sa corona
com rica pedreria
les roses més prehuades;
plorosa 's troba vuy.

Les llàgrimes no tenen
la fel que 'ls cors amarga:
són mostra molt petita
d'eterna gratitut,
són filles del carinyo
que 'ls nostres pits embarga²⁰
y a sos germans envien
d'afectuós tribut.

Antoni Palanca Hueso

Sonet

Cor agrahit, cor benehit

Plora València, sa desgràcia immensa
que li causà, may vista, gran riuada.
Plora los danys de forta pedregada,
demprés de la sequia tan intensa.

Mes pronte aixuga 'l plor y refer pensa
los béns perduts en hora malaurada;

20 Segons el DCVB (DCVB, sv. embargar): «Ocupar completament l'esperit.»

Hèctor Sanchis Mollà. La riuada del Túria de 1897. Un motiu poètic per als renaixencistes
valencians

la rivera del Túria, desolada;
arrancats tots los fruyts de l'horta extensa.

Per a d'açò, a la terra catalana,
li demana, en sas penas, son ajuda,
y ella sos brasos li obri com germana

que ni distància ni lo temps la muda.
Bé guardarà en son pit la terra nostra,
l'agrahiment a la que amor li mostra!

Josep Maria Puig Torralva
5 desembre 1897

Lo que ha passat

Tot era alegre en València,
blau lo cel y alegre el sol,
de sopte, aquella alegria
se va cambiar en tristor.

S'omplí l cel de boyres negres
com si es posara de dol,
y en les hortes y en les viles
s'ompliren d'espant els cors.

Per lo mont²¹ y per la plana
ab brugit²² aterrador
s'estimbaba²³ ona traydora
arrollant-ho a son pas tot.

Les barraques, les masies,

21 Muntanya.

22 Brogit.

23 Precipitava.

nus d'auells y camps de flors,
com monstre fer e inçaciable
la mar ho engolia a glops.

Quant²⁴ passà la torrentada
tornà a sonriure's lo sol
y el cel blau de nostra terra
tornà a embellir-se de nou;
però València portaba
cubert de tristura l cor.

Mils de valencians quedaren
sense abruch, sense trespol,
els nins sens bresol, sens pare,
cara a l'invern ... sense foch...

Llavores, Catalunya, que com germana mira
la pàtria de les roses, València la gentil,
vol acallar ses penes, minvar ses desdiges,
vol donar pa a les viudes, vol abrigar als nins.

Bé fas, oh Barcelona! Déu vullga que este deute
València la magnànima no te'l retorne may!
De mals y de desdiges com les que huy tots ploren,
Déu quart a Catalunya! Déu quart als catalans!

D'aquelles flors més belles qu'al mar se'n dugué l Túria
teixiren les ondines²⁵ una corona air:
l'agraïment d'un poble, sobre ton front la posa;
ella és, oh Catalunya!, quiçà la única cosa
que la ciutat del Túria te pot donar avuy!

Ramon Andrés Cabrelles

València 3 diciembre 1897

24 Quan.

25 Segons el DCVB (DCVB, sv. ondina): «Ésser femení fabulós habitador de l'aigua».

A la Colla de l'Arròs²⁶

Sentada en un montó de fanch y canyes,
lo cor nafrat y els ulls en plors banyats,
abrasant als fillets, que també ploren
traspasats de pesar, de fret y fam,
en lo que fou conreu florit de l'horta,
niu venturós d'amor y honrat treball,
estomordit²⁷ lo sentiment, contempla
la pobra viuda sanglotant son dany.

Afonat lo trespol de la barraca,
penals y murs per terra derrocats,
los jònechs ofegats, grillà la dacsà,
perdut lo cànem, enrunat lo camp;
la caixeta nupcial, mobles y roba
y lo que ho val tot junt, l'home estimat,
tot en mitx d'una horrible terbolina²⁸
riu avall per a sempre se n'anà.

La creu de la barraca entre les runes
plantada està com signe funeral.
Ya no cal esperar; tan sols li queden
òrfens plorant de pena, fret y fam.
Ya no cal esperar; dolor, misèria,
lo jorn de vuy; misèria y mort demà...
Un raig de clara llum de sopte alegra
els cors y el cel, qu'estaven enfoscats.

Com al brillar la estrela vespertina
estrelas a miriades van brotant,

26 A la versió de *Flors de paper* (1898: 117), s'intitula «A la Colla de l'Arròs de Barcelona».

27 Atordit.

28 Tempesta.

aixís com²⁹ a una estrela d'or hermosa
encén als pits son foch la caritat
des de lo mas perdut en la montanya,
fins los tallers de la ciutat comptal,
al flameig d'eixa llum conhortadora
s'ha desvetllat un crit de germandat.
Ja no ploreu els òrfens; ja la viuda,
sense oblidar a l'home que faltà,
veu alsar-se atra volta la barraca
y sembrar en lo camps desrunat.³⁰

Germans! Eixa brotada meravellosa³¹
de santes³² flors, que totes han granat,
és un llas³³ d'amor qu als nostres pobles
lluix³⁴ en fort y perdurable abràs.
Plorant d'agraïment la pobra viuda
vos porta sos fillets vuy de la mà,
lo cor tot ple de sentiments més dolços,
de floretes de l'horta l devantal.

Leopoldo Trénor
València, diciembre 1897.

29 A la versió de *Flors de paper* (1898: 118): *como*

30 A *Flors de paper* (1898: 118), s'afegeix l'estrofa següent: *Oriflama de santes esperances, / penó triunfal d'amor y caritat, / penyora d'una fe que may s'apaga, / brilla la creu al cim de los penals.*

31 Meravellosa.

32 A *Flors de paper* (1898: 119): *d'hermoses.*

33 A *Flors de paper* (1898: 119): *llaso.*

34 A *Flors de paper* (1898: 119): *unix.*

Dues besones

Vorera de l'aygua
de la mar blavenca,
jau una pubilla
arrogant y bella,
sobre una catifa
de flors de ginestra.
En son pit les barres
d'Aragó rumbeja;
la creu de sant Jordi³⁵
té per capsalera.
És filla de comptes
y per tal comptesa.
Lo fum y les boyres
li fan diadema,
que l trevall li dona
y sos llors aumenta;
y és de tots volguda
per molt faenera.

És l'altra germana
de Jaume la hereua,
per so du corona
de reyal princesa.
Dels Ferrers y Llúries
coneix bé la llengua;
la mateixa dida
nodrí sa infanteça.
Vivia tranquila,
mirant plahentera,
los camps y les viles
que l Túria li rega...

35 A la versió de *Fulles seques* (1900: 43), Bodria substitueix els versos seté, vuité i nové per: D'Aragó les barres / ab la creu bermella, / del patró sant Jordi / en lo pit rumbeja, / y lo Tibidabo

mes ay! que lo Túria
ab ona furienta,
un jorn li arrebassa
los fruyts de la terra,
y deixà a la pobra
nafrada y dolenta:
per so sa germana
la hermosa comptesa,
ab mà carinyosa
llurs mals li remedia,
l'eixuga ses llàgrimes;
la popa³⁶ y l'aixeca.
De millors besones
no hi an en la terra,
perquè Barcelona
vol molt a València.

Joseph Bodria
València, 5 novembre 1897.

Penyora d'agraïment

Lo riu que humil fecunda les terres valentines,
lo que llurs màrjens broda de roses porporines,
lo que les plantes besa de la ciutat del Cit,
un jorn, no 'n fa molts, era
com indomable fera
que tot, al pas, ho deixa nafrat o destruït.

Entre les greus onades, arramblà béns y vides
entre ses aigües tèrboles se'n du les apetides
cullites, únich premi del pobre llaurador;
les terres queden ermes;
esborran-se los termes;

³⁶Tractar amb consideració i cura.

quant fou encant al vespre, per la vesprada mor.

Mes en la corrent dolenta qu'en sa carrera llarga
sembla la llavor trista de la misèria amarga,
qu'als ulls y als cors, a d'una, feen a doll plorar,
també llàgrimes porta
dels sers a qui s'emporta
un tros de la seva ànima perdut cap a la mar.

Les llàgrimes aquelles, son amargor li s³⁷ donen
a les salines aigües, quant al capdal se fonen
del si de la mar blava, que rotja es torna ensemps:
n'és prou una, sentida
per l'ànima afligida,
per a amargar les aigües de tot lo món a un temps!

La terra catalana tastà les de sa costa,
y a tot lo bo inclinada, a tot lo sant disposta,
sentint lo trist desastre qu'endola³⁸ als valencians,
obrí son cor al noble
carinyo d'un gran poble;
obrí al socors ses pròdigues benefactores mans.

Y per si el foch qu'abrusa llurs màquines prenades
feu lo vapor, y d'este sortgiren nubolades
que, a cas, disoltes foren causants d'aquell greu mal,
en plors desfà sa pensa
y, en sa bondat inmensa,
llur³⁹ sentiment caldeja dels cors en la fornal.

37 Segons el DCVB (DCVB, sv. lis): «pronom personal datiu plural de tercera persona; cast. *les*. No s'usa en el llenguatge literari modern; és purament dialectal.» Molt comú en la parla dels valencians.

38 Cobrir de dol.

39 A l'original: lur.

De veres,⁴⁰ Catalunya! mentres lo món redole;
mentres la terra vixca qui llurs dolors console
pensant que hi ha algun altre que de sa pena 's dol,
València, ta germana,
no oblidarà que, ufana,
tu fores son auxili, tu fores son consol!

Joan Espiau Bellveser
València, 5 diciembre 97.

Bibliografia

- Alcover, A.M. – MOLL, F. de B. (1930-1968) *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 10 volums, Palma de Mallorca: Editorial Moll. [Disponible a: <http://dcvb.iecat.net> Consulta 12 de novembre de 2022] DCVB.
- Bodria, J. (1900) *Fulles seques: aplech de versos valencians*, València, Manuel Alufre.
- Codina i Valls, F. (2006) «Estudi preliminar», dins Verdaguer, Jacint, Barcelona. *Textos per a un llibre*, Codina i Valls, F. (ed.), Folguerolles, Verdaguer Edicions.
- Domingo, J. M. (2018) «Teodor Llorente», dins A. Broch (dir.), *Història de la literatura catalana*, vol. V: E. Cassany i J. M. Domingo, Josep (dir.), Literatura contemporània (I). El Vuit-cents, Barcelona, Enciclopèdia Catalana/ Editorial Barcino/ Ajuntament de Barcelona, pp.369-374.
- El noticiero universal* (7-XII-1897).
- Faus, A. (2015) «La riada del Turia de 1731. Una aproximación a la literatura de la catástrofe», *Investigaciones geográficas*, 64, pp. 129-143.
- Fuster, J. (1980) *Antología de la poesía valenciana. 1900-1950*, València, Tres i Quatre.
- L'Atlàntida* (15-XII-1897).
- Las Provincias* (10-XII-1897).
- Las Provincias. Almanaque para el año 1898*, València, 1897, pp. 273-281.
- Llorente, T. (2013) *Obra valenciana completa*, Roca, R. (ed.), València, Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- Puig i Torralva, J. M. (1899) *Lliris y carts*, València, Tipogràfic Domènech.

40 A l'original: feres.

- Roca, R. (2008) «Jacint Verdaguer i València», *Anuari Verdaguer*, 16, pp. 277-305.
- . (2011a) «L'aportació de la Renaixença valenciana als terratrèmols d'Andalusia (1885)», *Anuari Verdaguer*, 19, pp. 419-431.
- . (2011b) «La pàtria somniada pels poetes de la Renaixença valenciana», *Caplletra*, 50, pp. 210-236.
- Rubió i Ors, J. *et al.* (1972) *Deu odes a Barcelona*, Barcelona, Aymà.
- Sansano, G. & Roca, R. (2005) «Vint anys d'estudis i edicions sobre la Renaixença al País Valencià», *Anuari Verdaguer. Revista d'estudis literaris del segle XIX*, 13, pp. 219-248.
- Saumell i Olivella, E. (2020) *Cuina, teatre i modernitat. Barcelona, 1888-1919*, Tarragona, Publicacions URV.
- Simbor, V. (1988) *Els fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1900-1939)*, Barcelona, Institut de Filologia Valenciana/ Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Soler, F. (1893) *Poesias*, Barcelona, Biblioteca Popular Catalana.
- Trénor, L. (1898) *Flors de paper*, València, Manuel Alufre.
- Verger, E. (1984) *Antologia dels poetes valencians*, vol. II, València, Institució Alfons el Magnànim.